

ÉREMKINCS VAGY SZÓRVÁNY? ADATOK MISKOLC–SZIRMA-FÁSKERT RÓMAI CSÁSZÁRKORI TELEPÜLÉSÉNEK TÖRTÉNETÉHEZ

Simon László
Herman Ottó Múzeum, Miskolc

Absztrakt: 1936 és 1948 között 34 római érmét találtak Szirma-Fáskert lelőhelyen (ma: Miskolc-Szirma). A pénzeket Leszih Andor beletárolta a miskolci múzeum numizmatikai gyűjteményébe és nem sokkal később közölte is azokat. Publikációjában azonban hiányosan utalt a lelőköri körülményekre, a későbbi kutatások pedig csak Leszih közleményére hivatkoztak. Hasonló adatvesztés történt a lelőhelyen talált többi régészeti lelettel is a gyűjteményi anyag 1950-es évekbeli újraleltározása során. 1977-ben a Herman Ottó Múzeum antik érméi a Magyar Nemzeti Múzeumba kerültek, ahol a nyilvántartásba vétel és a leletek publikálása során az adatvesztés megismétlődött. A tanulmány az eredeti nyilvántartási adatokkal kiegészítve közli újra a késő római bronzpénzeket.

Kulcsszavak: késő római bronzpénzek, érmék nyilvántartása, műszeres kutatások, szórvány érem

A RÓMAI PÉNZEK ELŐKERÜLÉSE

1936 és 1948 között a Hejő patak és a Sajó folyó által közrefogott területen található Szirma községhez tartozó Fáskert lelőhelyről (ma: Miskolc-Szirma) 34 db római érme került a miskolci múzeum éremtárába. A császárkori lelőhelyen talált pénzeket a kiváló numizmatikus és múzeumi szakember, Leszih Andor – dokumentálva a leletekre vonatkozó, tudomására jutott információkat – beletárolta, és a reá jellemző rövid, lényegre törő stílusban ismertette is. Közleményében azonban kevesebb konkrétum található a pénzek megtalálására vonatkozó leltárkönyvi adatokhoz képest: „Nagyon fontos lelőhelynek bizonyult a Miskolc melletti Szirma község Fáskert nevű területe, honnan házépítés és földmunkák alkalmával évek óta kerültek napfényre népvándorláskori sírleletek. Ott idáig a következő római pénzeket gyűjthette össze a múzeum....” (LESZIH 1948, 54). Az említett sírleleteket és a velük együtt a miskolci múzeumnak átadott, egykorú települési leleteket K. Végh Katalin tette közzé 1975-ben. A szerző e tanulmányban – kissé sarkítva Leszih Andor idézett publikációjában megjelent, ám a leltárkönyvi adatokhoz képest szűkszavúbb megállapításait – sírleletként hivatkozik a lelőhelyen talált összes érmére: „A Fáskertből több római pénz származik, nyilvánvalóan a temető sírjaiból kerültek elő” (K. VÉGH 1975, 75).

Ezek a szirmai leletek 1977-ben más római érmékkel együtt meghatározásra és feldolgozásra a Magyar Nemzeti Múzeumba kerültek, ahol később Bíróné Sey Katalin nyilvántartásba vette és közölte is azokat. Ebben az 1990-ben megjelent tanulmányában fogalmazta meg hipotézisét, miszerint a ma már Miskolc város közigazgatási területéhez tartozó lelőhelyről ismeretes 30 érme nagy része, a Gallienustól Aurelianusig terjedő időszakban verett 15 darab pénz, egy éremlelet (kincslelet) magja lehet. Feltevése szerint a többi érme (II. Faustina, Hostilianus, illetve Diocletianustól II. Constantiusig terjedő időszak érméi) inkább szórványnak tekinthető (BÍRÓ-SEY 1990, 61, 64). (4 darab erősen kopott, Leszih Andor által rómainak meghatározott és Miskolcon maradt érméről [31–34. sz.] nem történt említés a cikkben.) Az egyes érmékre vonatkozó eredeti leltárkönyvi adatok azonban nem támasztják alá sem az összes szirmai római pénz sírleletként való meghatározását, sem azok egy részének éremkincsként történő értékelését.

A Leszih Andor által a numizmatikai leltárkönyvbe feljegyzett információk szerint mindösszesen nyolc pénzt lehet sírmellékletként értékelni. Öt darab érmét említett a kitűnő szakember „szórványos leletek népvándorlás kori sírok körül” megjelöléssel. Mindegyiket vásárlással szerezte meg a múzeum, az eladó egyik esetben sincs megnevezve. Egy másik

leltárkönyvi bejegyzés szerint három további pénzt együtt találtak „csontok körül”. Ez utóbbi leletcsoport érméi 2., 3. és 4. századi császárok veretei, tehát nem lehetnek a Sey Katalin által feltételezett Gallienustól Aurelianusig felhalmozott kincslet alkotó elemei.

A Barbaricumban nem ritka, hogy egészen kései, 4. századi sírban jóval korábbi, 1–2. századi érméket helyeztek a halott mellé (legutóbb erről a hazai szakirodalomban lásd DINNYÉS é. n., 15–16.), tehát Diva Faustina, II. Claudius és I. Constantinus érméinek egy leletegyüttesben való előfordulása nem szokatlan jelenség. Extrém példa erre a 481-ben elhunyt Childerich meroving király sírjában lelt 42 db 1–4. századi római ezüstpénz előfordulása (FISCHER–LIND 2015, 22, Tab. III).

Figyelemre méltó körülmény az is, hogy a II. Claudiushoz kapcsolható 8 darab veret – melyek az említett teória szerint szintén az éremlelet részei – 5 alkalommal, 5 különböző évben került a múzeumba: 1937-ben a „Klein S. féle Fáskert” megjelölésű helyről ismeretlen eladó révén 2 érme, 1943-ban Pető Győzőtől 3 érme (ebből 2 db csontváz mellett volt), 1944-ben ismeretlen eladótól 1 db, 1945-ben Diczházy Lászlótól ajándékképpen 1 db és 1947-ben ismeretlen eladótól 1 db.¹ Feltételezhetően ez egyúttal 5 különböző időben történt előkerülést/megtalálást is jelent.

Ezekből az adatokból arra következtethetünk, hogy a szirma-fáskerti római érméknek sem éremleletként való értelmezése, sem azok sírleletként való meghatározása általánosítva nem valószínű. Az A–D sírok leleteit újraközlő Soós Eszter is csak a lelőhelyen talált „ismert még” kategóriába sorolva utalt röviden a Végh Katalin 1975. évi tanulmányában említett itteni érmékre (Soós 2019, 369).

RÓMAI ÉRMÉK MISKOLC-SZIRMA-FÁSKERT LELŐHELYRŐL

A pénzérmék leírása a miskolci Herman Ottó Múzeum „rég” numizmatikai leltárkönyvében található információk, Sey Katalin meghatározása (BÍRÓ-SEY 1990, 67–68) és Torbágyi Melinda lektori véleményében megfogalmazott javaslatok alapján történt.

1. Diva Faustina, billon denar, 176–180
e: DIVA FAV – STINA PIA, császárnő jobbra néző mellképe vagy feje
h: CONSECRATIO, nagy oltár

RIC 746., ltsz.: MNM É 6L.1990.19.
HOM É 60/1943.: „Pető Győzőtől IV. polg. isk. M Kiss L vétel”

2. Hostilianus, Ae, 251, Viminacium
e: C VAL HOST MES QVINTVS NC, jobbra néző császárfaj vagy büszt
h: PM – S – C – ÖLVIM, 12,29 g
PICK 158., ltsz.: MNM É 6L.1990.17.
HOM É 58/1943.: „Pető Győzőtől IV. polg. isk. M Kiss L vétel”

3. Gallienus, antoninianus, Roma, 266–267
e: IMP GALLIENVS AVG, jobbra néző sugárkoronás császárfaj
h: PAX AETERNA, álló Pax, kezében olajág és jogar, verdejegy: Δ /
RIC V/1. 252., ltsz.: MNM É 6L.1990.16.
HOM É 57/1943.: „Pető Győzőtől IV. polg. isk. M Kiss L vétel”

4. Gallienus, antoninianus, Roma, 267–268
e: IMP GALLIENVS AVG, jobbra néző sugárkoronás császárfaj
h: DIANAE CONS AVG szarvas
RIC V/I. 178 K, ltsz.: MNM É 6L.1990.31.
HOM É 91/1947.: „vétel”

5. Gallienus, antoninianus, Roma, 267–268
e: GALLIENVS AVG, sugárkoronás császárfaj jobbra
h: SOLI CONS AVG, bika balra áll, verdejegy: XI
RIC V/1., 285 K, ltsz.: MNM É 6L.1990.4.
HOM É 94/1936.: „Klein S. birtoka”, „vétel”

6. II. Claudius, antoninianus, Roma, 268–270
e: IMP C CLAVDIVS AVG, sugárkoronás császárfaj jobbra
h: GENIVS EXERCI, Genius áll, kezében patera és bőségszaru / Z
RIC V/1., 48 A, ltsz.: MNM É 6L.1990.14.
HOM É 1592/1937.: „Lelőhely Szirma Klein S. féle Fáskert”, az 1591–1596/1937. számú pénzekkel együtt”

7. II. Claudius, antoninianus, Roma, 268–270
e: IMP CLAVDIVS AVG, sugárkoronás császárfaj jobbra
h: IOVI VICTORI, Jupiter áll, kezében villámot és jogart tart, N /
RIC V/1., 55 A, ltsz.: MNM É 6L.1990.13.

¹ A leltárkönyvi adatok tanúsága szerint Diczházy László 1946-ban egy cseréügylet révén is kapcsolatba került a múzeummal, ekkor egy 1940-ben kiadott bankjegyet és néhány adópengőbélyeget gyűjtött tőle Leszih Andor.

HOM É 1591/1937.: „*Lehelye Szirma Klein S. féle Fáskert*”, az 1591–1596/1937. számú pénzekkel együtt

8. II. Claudius, antoninianus, Roma, 268–270
e: IMP CLAUDIUS AVG, sugárkoronás császárfej jobbra
h: LAETITIA AVG, Laetitia balra áll, kezében koszorú és horgony
RIC V/1., 56 A, ltsz.: MNM É 6L.1990.30.
HOM É 90/1947.: „*vétel*”

9. II. Claudius, antoninianus, Roma, 268–270
e: IMP CLAUDIVS AVG, sugárkoronás császárfej jobbra
h: PAX AVG, Pax balra áll, kezében pálmalevelek és jogar
RIC V/1., 80 A, ltsz.: MNM É 6L.1990.28.
HOM É 11/1945.: „*behozta Diczházy László*”

10. II. Claudius, antoninianus, Roma, 268–270
e: IMP CLAUDIVS AVG, sugárkoronás császárfej jobbra
h: PROVIDENT AVG, Providentia oszlopra támaszkodva keresztbe tett lábbal balra áll, kezében bőségszaru
RIC V/1., 92 F, ltsz.: MNM É 6L.1990.20.
HOM É 61/1943.: „*Pető Győzötől IV. polg. isk. M Kiss L vétel*”

11. II. Claudius, antoninianus, Roma, 268–270
e: IMP C CLAUDIVS AVG, sugárkoronás császárfej jobbra
h: VIRTUS AVG, Mars balra áll, kezében lándzsa, lábánál pajzs, E /
RIC V/1., 109 A, ltsz.: MNM É 6L.1990.21.
HOM É 62/1943.: „*Pető Győzötől IV. polg. isk. M Kiss L vétel*”

12. Divus Claudius II, antoninianus, 270 után
e: DIVO CLAUDIO, sugárkoronás császárfej jobbra
h: CONSAECRATIO, égő oltár
RIC V/1., 257., ltsz.: MNM É 6L.1990.25.
HOM É 102/1944.: „*szórványos leletek népvándorlás kori sírok körül*” (a meghatározás a 100–104/1944. számú érmékre vonatkozik)

13. Divus Claudius II, antoninianus, 270 után
e: DIVO CLAUDIO, sugárkoronás császárfej jobbra
h: CONSECRATIO, sas
RIC V/1., 266A, ltsz.: MNM É 6L.1990.22.
HOM É 63/1943.: „*Pető Győzötől IV. polg. isk. M Kiss L vétel*”

14. Quintillus, antoninianus, Roma, 270
e: IMP C M AVR C L QVINTILLVS AVG, a császár sugárkoronás, páncélos büsztje jobbra
h: AETERNIT AVG, Sol balra áll, jobb kezét emeli, bal kezében globus, verdejegy: N /
RIC V/1., 7., ltsz.: MNM É 6L.1990.5.
HOM É 96/1936.: „*Klein S. birtoka*”, „*vétel*”

15. Aurelianus, antoninianus, Cyzicus, 272–274
e: IMP AVRELIANVS AVG, a császár sugárkoronás, páncélos büsztje jobbra
h: GENIVS EXERCITI, Genius balra áll, kezében patera és bőségszaru, mögötte vexillum
RIC V/1., 345F, ltsz.: MNM É 6L.1990.33.
HOM É 67/1948.: „*vétel*”

16. Aurelianus, antoninianus, Tripolis, 270–275
e: IMP C AVRELIANVS AVG, sugárkoronás császárfej jobbra
h: CONCORDIA MILITVM, császár tógában jobbra áll, Concordia jogart tart és kezét nyújt neki, szelvényben verdejegy: delfin
RIC V/1., 392, ltsz.: MNM É 6L.1990.27.
HOM É 104/1944.: „*szórványos leletek népvándorlás kori sírok körül*”, (a meghatározás a 100–104/1944. számú érmékre vonatkozik)

17. Aurelianus, 270–275
e: ?
h: Nőalak balra áll, kezében bőségszaru és patera, ltsz.: MNM É 6L.1990.8.
HOM É 98/1936.: „*Klein S. birtoka*”, „*vétel*”

18. Diocletianus, antoninianus, töredék, Roma, 284–294
e: ...VAL DIOCLET...
h: álló alak, verdejegy XXII, ltsz.: MNM É 6L.1990.32.
HOM É 92/1947.: „*vétel*”

19. Maximianus Herculius, antoninianus, Lugdunum, 287–288
e: IMP C VAL MAXIMIANVS P F AVG, sugárkoronás jobbra néző császárfej
h: HERCVLI PACIFERO, Hercules balra fordulva áll, kezében olajág és oroslánbőr, Γ /
RIC V/2., 371., ltsz.: MNM É 6L.1990.23.
HOM É 100/1944.: „*szórványos leletek népvándorlás kori sírok körül*” (a meghatározás a 100–104/1944. számú érmékre vonatkozik)

20. 3. század második fele, antoninianus
e: sugárkoronás fej jobbra
h: ...AVG, balra forduló álló nő
ltsz.: MNM É 6L.1990.6.
HOM É 97/1936.: „*Klein S. birtoka*”, „*vétel*”

21. 3. század második fele, antoninianus
e: sugárkoronás fej jobbra
h: álló alak
ltsz.: MNM É 6L.1990.7.
HOM É 99/1936.: „Klein S. birtoka”, „vétél”
22. 3. század második fele, antoninianus, töredék
e: ...S AVG, páncélos büszt jobbra
h: ...SOL (?) balra álló, kezét felemelő alak
ltsz.: MNM É 6L.1990.29.
HOM É 12/1945.: „behozta Diczházy László”
23. 3. század második fele, antoninianus
e.: sugárkoronás, páncélos büszt jobbra
h: ...NS (Oriens?), Sol balra áll
ltsz.: MNM É 6L.1990.26.
HOM É 103/1944.: „szórványos leletek népvándorlás kori sírok körül” (a meghatározás a 100–104/1944. számú érmékre vonatkozik)
24. I. Constantinus, follis, Siscia, 313–315
e: IMP CONSTANTINVS P F AVG, babérkoszorús császár jobbra
h: IOVI CONSERVATORI AVGG NN, Jupiter balra áll, egyik kezével jogarra támaszkodik, másikban globuson álló Victoriát tart, lábánál szájában koszorút tartó sas, verdejegy: ? / , SIS
RIC VII/3., ltsz.: MNM É 6L.1990.18.
HOM É 59/1943.: „Pető Győzötől IV. polg. isk. M Kiss L vétel”
- 25–26. I. Licinius, follis, Siscia, 313
e: IMP LIC LICINIUS P F AVG, babérkoszorús császárfej jobbra
h: IOVI CONS – ERVATORI AVGG NN, Jupiter balra áll, jobbában globuson álló Victoria, lábánál koszorút tartó sas, verdejegy: a mezőben Γ / és? / , szelvényben: SIS
RIC VII., 234A, ltsz.: MNM É 6L.1990.10-11.
HOM É 92/1936. (2 db): „Klein S. birtoka. Vétel”
27. I. Licinius, follis, 313–319
e: IMP LICINIUS PF AVG, babérkoszorús fej jobbra
h: SOLI INVICTO COMITI, Sol áll balra, globust tart, verdejegy a mezőben C / S
COHEN 162., ltsz.: MNM É 6L.1990.9.
HOM É 91/1936.: „Klein S. birtoka. Vétel”
28. I. Constantinus, Ae3, Antiochia, 330–337
e: URBS-ROMA, páncélos császár büsztje jobbra
h: jobbra álló nőstényfarkas eteti Romulust és Remust, a farkas felett 2 csillag, verdejegy: SMAN ☉
RIC VII/91., 113., ltsz.: MNM É 6L.1990.24.
HOM É 101/1944.: „szórványos leletek népvándorlás kori sírok körül” (a meghatározás a 100–104/1944.

számú érmékre vonatkozik)

29. Constans, Ae4, 335–340
e: DN CONSTANS PF AVG
h: GLORIA EXERCITVS két katona áll, közöttük egy hadijelvény
COHEN 59., ltsz.: MNM É 6L.1990.12.
HOM É 95/1936.: „Klein S. birtoka. Vétel”
30. Constantinus-dinasztia, Ae4, 335–340
e: ---
h: GLORIA EXERCITVS (1 signum)
ltsz.: MNM É 6L.1990.15.
HOM É 81/1942.: „vétél Urbán Andrásról”
- 31–34. „Kopott római pénzek”, 4 db
ltsz.: *HOM É 1593–1596/1937, Szirma-Fáskert, Klein Sándor birtoka.*

A felsorolt 34 érme kibocsátók szerinti csoportosítása:

Diva Faustina (176–180)	1
Hostilianus (251)	1
Gallienus (260–268)	3
II. Claudius (268–270)	6
Divus Claudius (270–)	2
Quintillus (270)	1
Aurelianus (270–275)	3
Diocletianus (284–305)	1
3. század 2. fele	4
M. Herculus (286–305)	1
I. Constantinus (307–337)	2
I. Licinius (308–324)	3
Constans (337–350)	1
II. Constantinus (337–340)	1
nem meghatározható	4

Az eredeti leltári tételek szerint 30 esetben történt utalás az eladó/ajándékozó nevére, illetve az előkezelés helyére vagy körülményeire.

Pető Győző tanulótlól tanára, Marjalaki Kiss Lajos közreműködésével Diva Faustina (1.), Hostilianus (2.), Gallienus (3.), II. Claudius (10–11., 13.) és I. Constantinus (24.) érméit vásárolta meg a múzeum. A leltárkönyvi bejegyzés szerint Diva Faustina, II. Claudius egyik érméjét és I. Constantinus pénzét „együtt találták csontok körül”. Divus Claudius (12.), Aurelianus (16.), M. Herculus (19.), I. Constantinus (28.) érméje, továbbá egy 3. század 2. felére keltezhető bronzpénz „népvándorlás kori sírok körül” látott napvilágot.

Konkrét helymegjelölés nélkül, csak a birtokosra, Klein Sándorra történt hivatkozással került a leltárba 9 érme: Gallienus (5.), Quintillus (14.), Aurelianus (17.), I. Licinius (25–27.), Constans

(29.) veretei, valamint 2 db érme a 3. század 2. feléből (20–21.)

Szirma, Klein S. féle Fáskert lelőhely meghatározással 6 érmét ismerünk: II. Claudiustól kettőt (6–7.) és 4 db „kopott római rézpénzt” (31–34.).

A Constantinus-dinasztiához köthető érmét (30.) Urbán Andrásról vásárolta a múzeum, az minden bizonnyal az eladó földjén előkerült D sír melléklete volt.

2 db érmét (9., 22.) Diczházy László vitt be a múzeumba 1945-ben, ő néhány évvel később más lelőhelyen előkerült leletekkel is gazdagította a régészeti gyűjteményt.

A LELŐHELY

Az érmék előkerülési helyének meghatározásához fontos kiindulópont a birtokosra, Klein Sándorra, illetve az eladóra történő hivatkozás. További segítséget ad ehhez a többi régészeti tárgy lelőköri körülményeinek vizsgálata.

Klein Sándor kastélya a település északi (Miskolc felőli) részén épült, amelyet az 1939-ben készült kataszteri térképen (1. kép) „Újkert” névvel jelölték (HIDEG–CSÁKI 2019, 14, 8. kép). Ez a megnevezés nyilvánvalóan megkülönbözteti a területet a régi Szirmát körülvevő kertövezettől, amely a 19. század elején készült térkép jelölései (Temetőskert, Zsidó kert, Gémeskút kert, Alsó kert, Méhkert) szerint szinte teljesen körbevette az akkori települést (PAPP–SOMORJAI–TÓTH 2015, 46). A falutól keletre, a Miskolcra vezető út mentén „Erdő”, „Berek erdő” helynevek utalnak a felszint borító növényzetre. Ezekről észak felé kisebb területek megnevezései [„Méh kert (szántó)”, „Kenderföld”, „Kazalhely”] a földművelés, illetve területhasznosítás helynévi emlékei. Az 1939-es kataszteri térképen ezek helyébe került az „Újkert” jelölés, amely nyilvánvalóan a gazdálkodásban beállt változásra is utal, az egyes ingatlanokon feltűnő épületalrajzok pedig mutatják a középkori eredetű Szirma új- és legújabb kori településtörténeti változásainak irányát is. E térkép szerint a kastélytól délre gazdasági épületek helyezkednek el. A kastélyépülettől keletre a miskolci Tiszai pályaudvarra becsatlakozó iparvágány vége látható. Mindezekről északra, északkelet felé hosszán elnyúló területen egy ugyancsak Újkert névvel jelölt határrész található. A lakott terület szélén egy É–D irányú vízfolyás (egyes vélemények szerint a Szinva patak egy ága

(HALMAY–LESZIH 1929, 13) látható, amely kettészeli a Klein-birtokot.

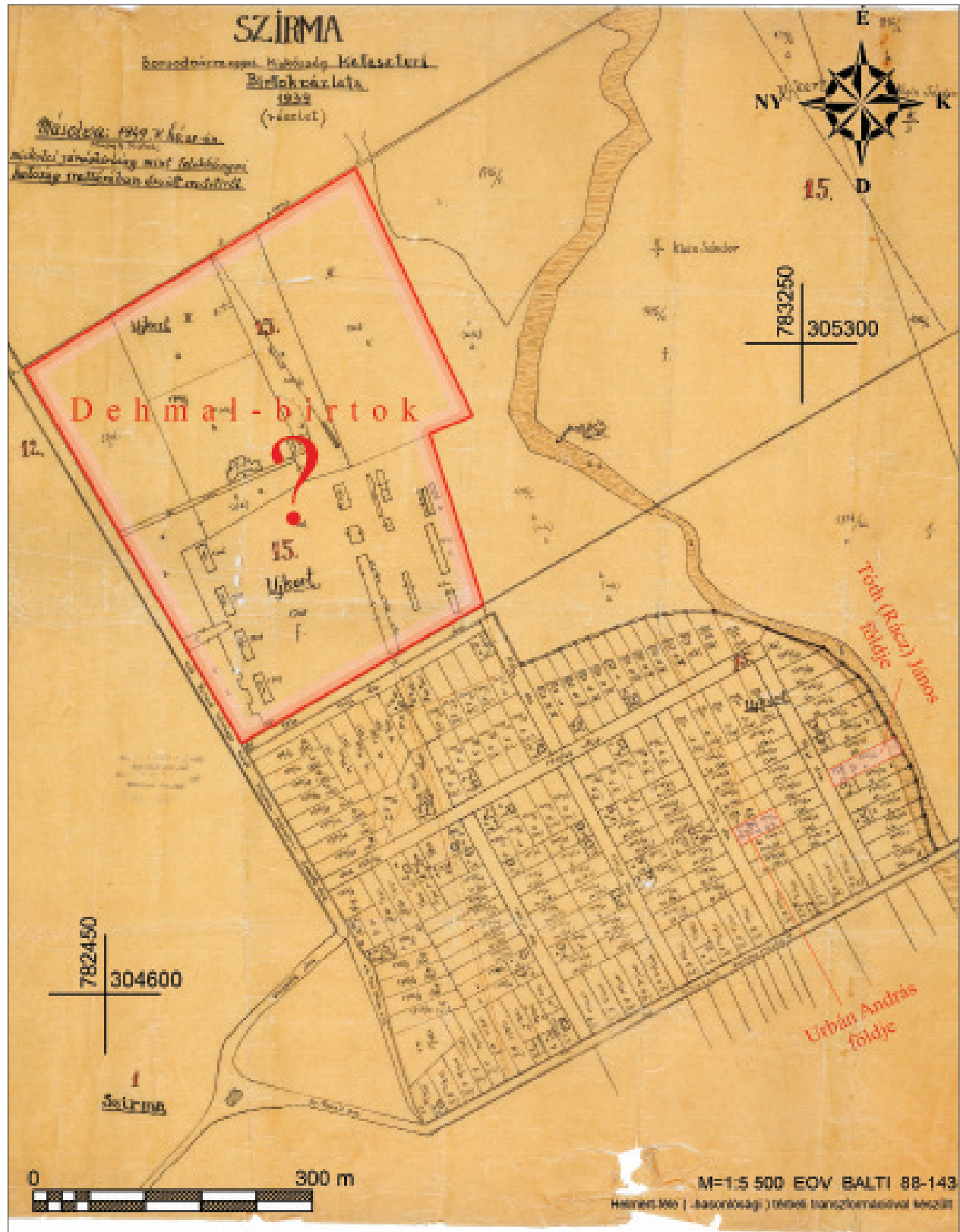
Fáskert helynév egyik térképen sem olvasható, csak feltételezni lehet, hogy az a messze földön ismert gazdálkodó gyümölcsfacsemete-kertészetét jelölhette, megkülönböztetve egyúttal a kertgazdálkodás egyéb helyszíneitől. Ez a gyümölcsös feltehetően a kastély közelében helyezkedett el. Erre utal az 1963-ban készült Nagy-Miskolc térkép is. Ennek jelkulcsa szerint az akkori szirmai település terület közvetlen szomszédságában kertövezet (gyümölcsös vagy szőlőterület) található (PAPP–SOMORJAI–TÓTH 2015, 51). Megerősítik ezt az 1978-ban gyűjtött helynévi adatok is. Ezek szerint a Klein-kastély 150–200 méter hosszú, Mogyorós-nak nevezett sétánya szomszédságában „kiterjedt gyümölcsös állott” egykor.² Minden bizonnyal ez lehetett a „Klein-féle Fáskert”, ennek kiterjedésére vonatkozó adattal azonban nem rendelkezünk. Indoklás nélkül erre a területre helyezi a Fáskert néven ismert régészeti lelőhelyet a Miskolc-Szirma-Miskolc-Martin-kertváros-Tiszai pályaudvar által határolt határrész örökségvédelmi hatástanulmányának régészeti fejezete is.³

A Fáskert elnevezésnek a régi helynevekkel való kapcsolatára egyetlen forrásunk van, a Herman Ottó Múzeum 1953 előtti régiségtári naplója. Ebben két esetben, az 1932–1934 között és az 1942–1943-ban múzeumba került leletek lelőhelyének megnevezésekor „Szirma, Fáskert, Beregkert”, illetve 10 évvel később „Szirma, Fáskert, Berek kert” megnevezés szerepel. Ezek alapján nyilvánvaló, hogy a Beregkert, Berek kert megnevezés a Berek erdővel azonos, vagy részben azonos helyet jelöl, megtoldva azt minden bizonnyal kiegészítő, pontosító információval.

Az említett helynévi gyűjtés szerint a Klein-birtok megnevezés Szirmának szinte az egész északi határárt magában foglalta, ide tartozott többek között a Barátrét, Újkert, Nyírjes és a Zsócai nagy része is (22. sz.) Fáskert helynév egyébként az 1978. évi gyűjtés adatai között sem szerepel. Ma már csak a kastély helyétől kb. 750 m-re délkeletre található Fáskert utca neve utal a környéken korábban végzett gazdálkodási módra. A Herman Ottó Múzeum régiségtári jegyzékének III. kötete 16761 és 16768 leltári számon nyilvántartásba vett, Szirma-Fáskert, Klein S. birtoka lelőhellyel lokalizált kőszeközök után beletárolt bronzfibulák és vástárgyak (kés, balta) „régebbi faiskola” megjelölése az előbbtől különböző helyre vonatkozik.

2 HOM NA 4100. Miskolc helynevei II. Szirma, 28. sz., Klusóczki Lajos és Simkó Róbert gyűjtése.

3 CSENGERI Piroska–FEKETE László–SZÖRÉNYI Gábor András: Örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarésze – Miskolc Megyei Jogú Város Helyi Építési Szabályzatának módosítása: Miskolc-Szirma-Miskolc-Martin-kertváros-Miskolc-Tiszai pályaudvar-M30-as autópálya közötti terület. Miskolc, 2015. HOM RégAd 5783–15. 2. térkép.

1. kép. Miskolc-Szirma kataszteri térképe 1939-ből (HIDEG–CSÁKI 2019, 8. kép nyomán)
 Fig. 1. Cadastral map of Miskolc-Szirma from 1939 (after fig. 8 of HIDEG–CSÁKI 2019)

Leszih Andor fentebb már idézett megállapításából, miszerint a sírleletek házépítés és földmunkák során bukkantak napfényre, annyi bizonyosnak tűnik, hogy az érmék egy részének előkerülési helyét jelző „népvándorlás kori temető” valahol a község akkori lakott területének keleti szélénél helyezkedhetett el. Erre vonatkozóan egyértelmű bizonyítékot szolgáltatnak a sírleletek nyilvántartási adatait tartalmazó régiségtári napló bejegyzései.

A szirma-fáskerti temető A jelű sírjának leleteit a múzeum III. régiségtári leltárkönyvének 17132–17134., 17137. tétele mutatja be. Az első tételnél röviden megadta a leltározó Megay Géza a tárgyak előkerülési helyét is: „Szirma-Fáskert, Dehmal birtok”. A múzeum régészeti anyagának 1950-es évekbeli újraleltározása (53.1169.1.–53.1169.8.) során azonban a Leszih publikációjában is előforduló adatvesztés sajnálatos módon folytatódott, a sírleletek leírása mellé nem került utalás a földtulajdonos nevére, a későbbi feldolgozások (K. VÉGH 1975, 74; Soós 2018, 367–368) pedig nem vizsgálták az eredeti nyilvántartást. Még mostohább sors jutott az érméknek, ezek újraleltározására csak évtizedekkel később, a Nemzeti Múzeumban került sor.

A B sír leletanyagát a leltárkönyv 17420–17426. tételei, a C sír leleteit a 17434–17439. tételei sorolják fel. A 17434-es számú tételnél a következő szöveg olvasható: „*azon a helyen, telken (Tóth Rácz János földjén) ez már a harmadik sír*”. Ez egyben azt is jelenti, hogy a B és C síron kívül Tóth Rácz János földjén egy harmadik temetkezés is napvilágot látott, erről azonban nincs több információnk. A vaskardot is tartalmazó D sír viszont egy másik helyen, Urbán András földjén került elő. A vétel útján múzeumba került leletek leírása a 17472–17478. tételeknél olvasható. A múzeum numizmatikai leltárkönyvében 81/1942. számon leltárba vett, a Constantinus-dinasztiához kapcsolható bronzérme a D sír leletei közé sorolható.

Mindebből az is következik, hogy Tóth Rácz János földje, Urbán András telke és a Dehmal-birtok elhelyezkedése nagy vonalakban meghatározza a császárkori temető helyét is.

A Herman Ottó Múzeum Történeti Adattárában lévő Megay-hagyaték egyik dokumentuma alapján, az 1939-es kataszteri térkép helyrajzi számainak 1949-ben készült tulajdonosi névjegyzéke⁴ se-

gítségével mindhárom ingatlan helye egyértelműen lokalizálható.

A kataszteri térkép mindegyik telken épületet is ábrázol, s ez egybecseng Leszih Andornak a sírleletek előkerülési körülményeire vonatkozó megjegyzésével. Ugyanakkor az is tény, hogy a régészeti leletek – zömében római császárkori településről származó emlékek – ennél jóval nagyobb területen kerültek elő. Erre egyértelműen utal Megay Géza is az előbb említett dokumentumban: „leletek még távolabb is előfordulnak”. A Dehmal-birtok a kataszteri térkép és annak Megay Géza által készített névjegyzéke szerint az egykori Klein-kastély közvetlen környéke volt. Hozzávetőleges becslés szerint tehát az A sír mintegy 6–700 m távolságra északnyugatra feküdt a B–D síroktól, pontos előkerülési helyére sajnos nincs elegendő adatunk (2. kép). A tőle kb. 3 méterre talált őrlőkő⁵ és hombártöredékek⁶ településmaradványok jelenlétére utalnak.

Egyébként a településtől keletre elterülő földek az idézett térkép helyneveinek tanúsága szerint eredetileg szinte teljes egészében Klein Sándor tulajdonában voltak, nyilvánvalóan itt lehettek a család szántóföldjei is. E földbirtok felét 1942-ben el kellett adnia a zsidó származású tulajdonosnak, a vevő Dehmal Aladár volt. Egy évvel később a zsidótörvények újabb rendelkezései alapján a megmaradt birtokait apró parcellákra osztva haszonbérbe adták helybeli lakosoknak. Elméletileg tehát az is előfordulhat, hogy az 1943 után talált és közgyűjteménybe került római érmék előkerülési helye az egykori Klein Sándor-féle birtok lehetett, erre vonatkozóan azonban konkrét forrásunk nincs.⁷ Ugyanakkor az örökségvédelmi hatástanulmányhoz végzett terepi régészeti munka eredményei némi alapot adnak e hipotézisnek.

A fentebb említett hatástanulmányban vizsgált munkaterület szinte teljes egészében lefedi a Klein család egykori szirmai birtokát. Ennek déli szegletében a Berek-kert császárkori lelőhely régóta ismert pénzleletei révén: Gallienus, Divus Claudius és Constans egy bronzpénze „*cserepek, hamus réteg és csontok közt*” láttak napvilágot⁸ (LESZIH 1948, 54; BÍRÓ-SEY 1990, 67; SIMON 2016, 155–156, Kat. 234–236). A 2015. évi terepbejárásakor a Berek-kert 1. és 2. névvel lokalizált lelőhelyek (való-

4 HOM HTD 69.5.135.

5 Ltsz.: 17135.

6 Ltsz.: 17134, új ltsz.: 53. 2269. 2.

7 A műgyűjtőként is ismert birtokos 1944 májusában öngyilkos lett, miskolci lakásában lévő vagyontárgyai – amelyek között nem voltak numizmatikai tárgyak – a vonatkozó rendelkezések szerint megőrzésre a múzeumba kerültek. A háború után az örökös visszakapta a műtárgyakat, az átvevő/átadó mindkét esetben Leszih Andor volt.

8 HOM I. („régii”) numizmatikai leltárkönyv, ltsz.: 325–327/1934.

színüleg egy császárkori település részei)⁹ 200-300 m-re fekszenek a Tóth Rác János és Urbán András telkeivel meghatározott császárkori temetőtől, a közöttük lévő patak (Szinva?) keleti árteréből kiemelkedő magaslatokon. Összetartozásuk több mint valószínű (2. kép).¹⁰

Ezenkívül további három római császárkori településnyom ismeretes innen, Miskolc-Szirma, Nagypást, valamint Újosztás 3. és Újosztás 5. lelőhely. Mindhárom kb. 1200-1500 m-re található a feltételezett fászkerti lelőhelytől, amely ma már a településrész beépített része. A munkaterület fémkereső műszerrel történő kutatása során néhány római császárkori fémtárgyat is gyűjtöttek a szakemberek, Újosztás 5. lelőhelyen 20 cm mélységben egy 2. századi érme is előkerült:¹¹ Marcus Aurelius (161–180) denárjának súlya 2.4 g, átmérője 16–18 mm, mindkét oldalán erősen kopott, peremén bevagdalt, sérült (ltsz.: HOM É 2015/243).

Kissé távolodva kelet felé, a Sajó jobb partjának egyik kanyarulatában, Szirma-Sóskás lelőhelyen található a szűkebb térség relatíve egyik legjobban kutatott császárkori lelőhelye (K. VÉGH 1988). 1964–1965-ben mintegy 550 m² nagyságú területen egy Kr. u. 2. század első felétől a 3. század közepéig fennálló nagyobb település keleti részének objektumait tárta fel Végh Katalin. A római érmét nélkülöző leletanyag túlnyomó többsége – hasonlóan, mint a sajókeresztúri, szirmabesenyői és más környékbeli telepnyomok hagyatéka – a Przeworsk-kultúra emlékműanyagával áll szoros kapcsolatban. Ugyanezt feltételezhetjük a miskolc-szirma-fászkerti római császárkori település és sírok tárgyi hagyatékáról is.

NÉHÁNY ANALÓGIA

Az egy lelőhelyen nagyobb mennyiségben talált pénzek értelmezésével kapcsolatosan tanulságos Torbágyi Melinda összegzése: *„Többé-kevésbé feltételezhető, hogy egy jól feltárt helyen az előkerült érmék sora közelít ahhoz, amit az adott helyen valaha elvesztettek. Az elvesztett érmék azok közül kerülnek ki, amelyek az adott helyen használatban voltak. Egy pénzérme elvesztése szoros kapcsolatban van a minőségével, értékével, vagyis, hogy miből készült és mekkora méretű. Az értékesebb érmét ugyanis nyilván jobban igyekeztek megtalálni. Egy nagy méretű bronzpénzt könnyebben észrevettek, ha véletlenül leejtették. Egy marék aprópénzből könnyebb egyet, akár többet is*

elveszíteni, mint egyetlen kézben tartott darabot. Minél több az elvesztéshez rendelkezésre álló pénz, annál több fog elveszni” (TORBÁGYI 2007, 276).

Az utóbbi években gyakorivá vált fémkereső műszeres kutatások eredményei újabb inspirációt adtak a szórványérmék értelmezéséhez. Ezek révén ugyanis ugrásszerűen megnőtt a bolygatott településekről, temetkezésekből származó, pontosan lokalizált pénzek száma, s e dokumentációkból lesűrhető adatok segítséget nyújtanak más lelőhelyeken talált leletek értelmezéséhez is. Sajnos Szirma-Fáskert térségének 2015. évi műszeres kutatása csak egyetlen római pénzérme előkerülését eredményezte, ám ez is fontos információt ad számunkra.

Az intenzív műszeres kutatások GPS-szel lokalizált érméi viszonylag nagyobb területet fednek le, és jelentősebb számban látnak napvilágot. Arra a kérdésre, hogy a legújabb kori felszínen, esetleg a szántott rétegben (0–30 cm) talált egy (vagy több) érme egy szántással bolygatott települési objektum felső rétegéből származik-e, avagy csak egyszerűen elveszített, a korabeli járósíntre hullott érme lehet, majd talán a műszeres kutatás utáni ásatások eredményeinek értékelése után lehet érdemi választ adni. Istvánovits Eszter saját ásatási tapasztalatai alapján úgy véli, a műszeres felszíni kutatásokkal megtalált *„leletek zöme elveszett tárgy”* (ISTVÁNOVITS 2017, 174). Alapvetően így értékeli Sóskúti Kornél is az M43-as autópálya Óföldsék-Ürmös keso szarmata lelőhelyen végzett kutatások eredményeit (SÓSKÚTI 2013; 2017).

A közel 50.000 m² nagyságú felületen bronz- és vastárgyak, valamint római kori településrészletek és hozzájuk tartozó temetőrészletek, császárkori barbár sírok látnak napvilágot. A fémleletek nagyobb része a nyomvonalba eső szarmata településrész legsűrűbben fedett szakaszára koncentráldott, de előfordultak a régészeti objektumoktól mentes szakaszon is. A megelőző feltárások előkészítő terepmunkái, valamint az ásatás első fázisában történő gépi humuszolás során végzett szisztematikus műszeres kutatás révén egy 220x180 méter nagyságú területen közel 200 fémtárgyat találtak. Ezeknek mintegy 97 %-a volt római kori. Az előkerült 107 érme közül 86 darab településről származó szórvány, 21 a feltárt sírok melléklete volt. A településen lelt veretek a 2–4. századból származnak, túlnyomó többségben 4. századiak. Kiugróan magas számban találták meg II. Constantius (14 db) és Constans (16 db) érméit, kopottságuk alapján csak tágran a 4. századra datálható pénzek

9 Örökségvédelmi hatástanulmány... Miskolc, 2015. HOM RégAd 5783–15. 5. térkép.

10 Az említett patak abban az időben sem lehetett túlságosan mély, ártere sem volt jelentős, így az nem akadályozhatta az egykori településrészek közötti közlekedést. A lelőhelyrészeket érzékeltető térkép Kiss Dániel munkája.

11 Örökségvédelmi hatástanulmány... Miskolc, 2015. HOM RégAd 5783–15. 4. sz. melléklet.

száma 22. A verdék szerinti megoszlás tekintetében Pannonia provinciától eltérően inkább a balkáni és keleti műhelyek (Thessalonica, Constantonopolis, Nicomedia stb.) termékei voltak megtalálhatóak. Tekintettel arra, hogy az érmék szóródásában nem igazolható egy magasabb darabszámot mutató koncentráció, elszántott kincsleletként való értelmezésüket Sós-kúti Kornél lényegében elvetette.

Nyugat-Szlovákiában, mintegy 10 km-re a Duna és a Morva folyók összefolyásától ÉK-re található Stupava-Mást lelőhely germán településén ugyancsak műszeres kutatással kb. 60x100 m-es felületen 49 római pénzt gyűjtöttek, az utolsó érmét I. Valentinianus verette. Az éremsor néhány köztársaság kori és zömében 1–2. századi denárok mellett 3–4. századi antoninianusokat, follisokat, centenionalist tartalmazott (ELSCHEK–GROH–KOLNÍKOVÁ 2015).

Tanulságos a barbaricum példák mellett egy Pannonia provinciabeli lelőhely, Ács, Öböl-kút-dűlőben feltárt késő római település kutatásának eredményeit is bevonni vizsgálódásunk körébe. A limes menti auxiliáris castellumok (Ad Statuas, Ad Mures) közelében fekvő lelőhely ásatásán műszeres fémkeresős kutatás után 12.884 m² nagyságú területen települési objektumokat és 39 sírt tártak fel az ásatók. A kutatások során 124 darab 4. századi, többségében kis méretű (Ae3, Ae4) bronzérmét találtak. Ezekből 78 érme származik a településről, közülük mindösszesen 4 darabot lehet objektumhoz kötni. A többit szórványként értékelték az ásatók, melyeket elveszítettek egykori tulajdonosaik. A 39 síros temetőrészletnek 8 sírjából 46 érme látott napvilágot (NAGY–FÜKÖH 2013).

Mindezekből látszik, mekkora hozzáadott értéket eredményez a régészeti lelőhelyek műszeres kutatása. Miskolcra azonban arra is van példa, hogy szerencsés esetben a kézi erővel végzett földmunkák során, tehát műszeres kutatás nélkül is hasonló eredményre juthat a jó szemű kutató. 1955-ben Komáromy József a Miskolc, Sötétkapu melletti ásatáson 157 db 12–17. századi érmét talált, amelyeket Leszih Andor még abban az évben közzétett feldolgozásában így jellemezte: „Ezek annakidején ott elvesztek, véletlen folytán földbe jutott pénzek...” (LESZIH 1955, 28).

Felmerülhet a kérdés, hogy szabad-e egymástól távol eső, nyilvánvalóan más-más etnikumhoz/kultúrkörhöz tartozó, más történelmi (társadalmi, gazdasági és szociális) körülmények között létező településeken dokumentált jelenségeket összehasonlítani, azonosnak vagy csak hasonlóknak megha-

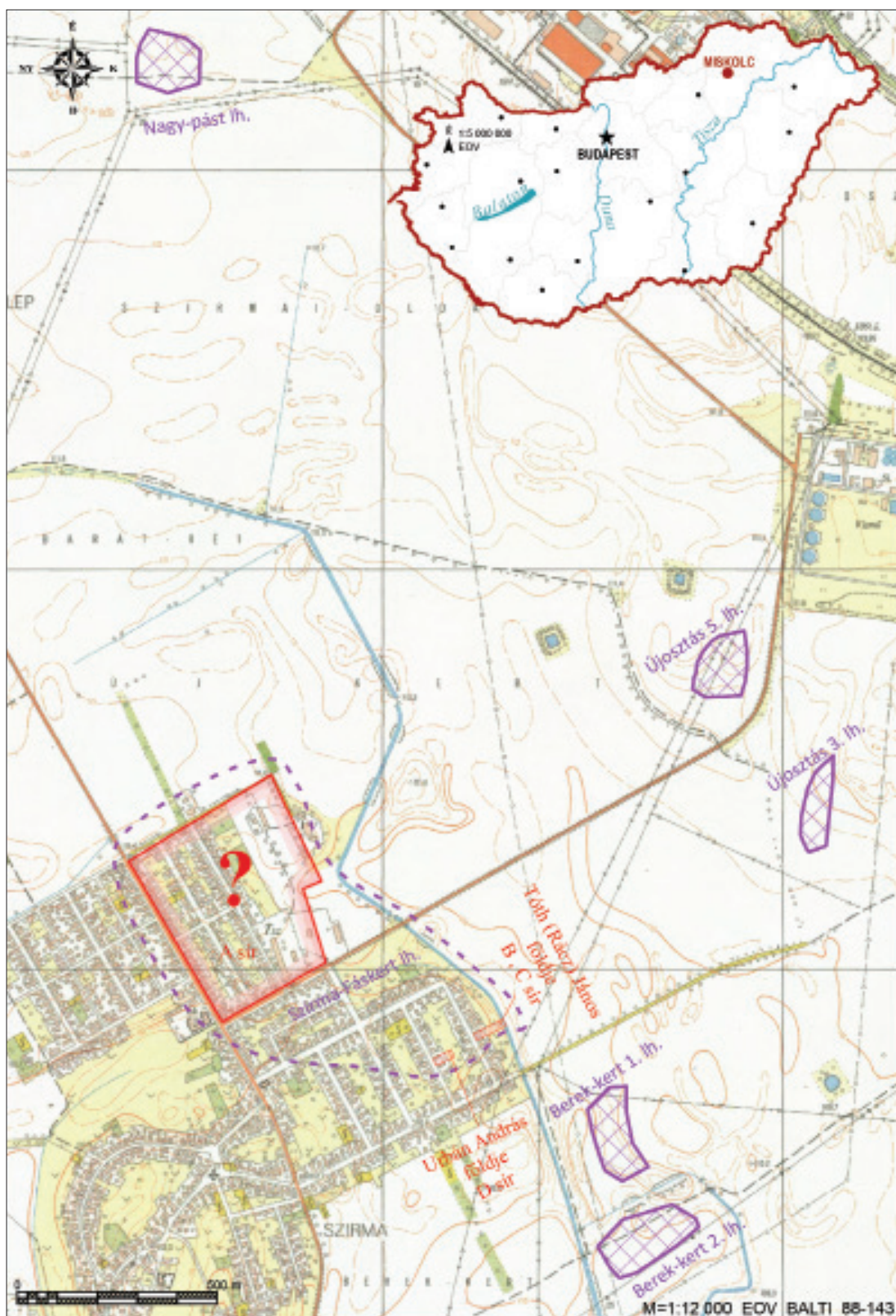
tározni? Azt gondolom, hogy igen, ti. ezekben az esetekben van néhány közös, etnikai adottságoktól független, egybecsengő tény: a római pénzek kora, azok megközelítőleg azonos fizikai tulajdonságai (méretük, súlyuk), típusuk, és a legfontosabb, hogy földre kerülésük, elvesztésük mögött azonos, véletlenszerű, nem tudatos emberi cselekedet tételezhető fel.

A pannóniai és a barbaricum példák közötti különbséget elsősorban a talált pénzek darabszáma és a „pénzes” lelőhelyek esetszáma illusztrálja legjobban. A Római Birodalomban a területén előállított érmék a kereskedelem szerves részét képezték, érthető egy-egy lelőhelyen való nagyszámú előfordulásuk. Viszont a birodalom határain túl, főleg a limestől többnapos járóföldnyi távolságra a római fizetőeszköz nem tölthette be ugyanezt a szerepet. A Barbaricumban a hétköznapi árubeszerzés („belkereskedelem”) alapvetően inkább (vagy bizonyos részben) cserekereskedelem útján történt, az itt élőkhöz került (többnyire római) pénz jobbra inkább nyersanyagként szolgált (VADAY 1998, 127, 135–136). Ezt a vélekedést támasztják alá pl. a Bükkábrány-Bánya, XI/B lelőhelyen lelelt fémmezmunkáló műhely leletei között talált feldarabolt római érmék is (KALLI–TUTKOVICS 2017, 190).

A szirma-fáskerti római érmék nagy száma alapján azt gondolhatnánk, hogy a környező terület fémkeresős vizsgálata majd a korszak pénzeinek jelentős mértékű gyarapodását fogja eredményezni. Mint fentebb láthattuk, mindösszesen egyetlen 2. századi érmével gyarapodott innen a miskolci múzeum. Valószínűleg az itt egykor elveszített római veretek zömét már az 1930-as, 1940-es évek földmunkái során megtalálták, s az is bizonyos, hogy közülük jó néhány egyszerűen elkallódott.

Talán hasonló települési/közösségi lelet lehetett az 1948-ban Tiszakeszről a múzeumba került 13 db római pénz is: legkorábbi darabjai 1–2. századiak (egy kopott 1. századi érme és Marcus Aurelius denára), a legkésőbbi II. Valentinianus bronzpénze (SIMON 2016, Cat. 272–286).¹² Ugyanez feltételezhető a Gerendáról (a kelet-szlovákiai Hriadkyról) 1890-ben az MNM Éremtárába került 28 római érméről is. Nincs arra vonatkozó adat, hogy a Marcus Aureliustól III. Gordianusig terjedő kollektív kincslelet lenne (ltsz.: MNM É 196/1890, FARKAS 2001, 253; SIMON 2016, 25. j.). Tiszakeszi a szarmata településterület északi sávjában található, a Kassától keletre fekvő Gerenda pedig a Przeworsk-kultúra népének uralmi területe volt ekkor.

12 Leszih Andor leltárkönyvi bejegyzése a régi numizmatikai leltárkönyv 2. kötetének 31. oldalán: „Vétel Székely Artilla volt tiszakeszi tanító hagyatékából. Feltehető, hogy ezeket ott találták Tiszakesziben, ahonnan több ilyen kopott római pénz és III. Béla réz pénze is került már elő.”

2. kép. Miskolc–Szirma–Fáskert lelőhely (lelőhely-azonosító: 36018) és környezete
(Térképszerkesztés: Kiss Dániel)

Fig. 2. Miskolc–Szirma–Fáskert site (site ID: 36018) and surroundings
(Map by Dániel Kiss)

A lelőhelyünkhöz közel, Mezőnyárad határában végzett műszeres kutatás során talált 76 késő római bronzérme megítélése bizonytalan. Claudius Gothicus érméjét leszámítva valamennyi meghatározható pénz a 4. századból származik. A bronzpénzek mintegy 200x150 m-es nagyságú területet fedtek le, ezen belül egy kisebb, 65x20 m-es felületen mutatkozott bizonyos leletkoncentráció.¹³

Nyilvánvalóan a műszeres kutatások csak ott eredményeznek nagyszámú éremelőfordulást, ahol a települést létrehozó közösség tagjai hozzájutottak azokhoz. Kézenfekvő az is, hogy a fémkeresős kutatással megtalált pénzek az adott közösség kezén megfordult összes érmének csak egy részét képviselik. Más részüket újrahasznosították nyersanyagként vagy a kereskedelemben, esetleg a használatból kivonva felhalmozták. Az sem igényel különösebb bizonyítást, hogy még a műszeres kutatás sem garancia az összes, egykor elvesztett pénz megtalálására.

ÖSSZEGZÉS

Válaszként a címben feltett kérdésre valószínűsíthetjük, hogy a szirma-fáskerti római bronzérmék egy olyan, előkerülésük körülményeit tekintve szórványrémsor darabjai, amelyek közül néhányat az itteni 3–4. századi település lakói halottaikkal együtt tudatosan helyeztek sírba, míg a többi földbe/földre kerülése véletlenszerű lehetett, azokat minden bizonnyal egyszerűen elvesztették. Az is nagyon valószínű, hogy e pénzek elvesztése nem egyidőben, nem egyszerre történt. Ezeket a szórványérméket egységként kezelve (településlelet, TORBÁGYI–TÓTH 2011, 432; vagy közösségi lelet, „Kollektívfund”, vö.: WERZ 2019, 260–261) fontos kronológiai alapot kapunk az itt lévő késő császárkori település történelméhez. Legkorábbi darabjai a 2. század második felében, a legkésőbbiek (28–30. sz.) 330-as években készültek.

Mindez nem mond ellent a lelőhelyről ismert temetkezések 4. század végére, 5. század elejére történő datálásának, mert ahogy a tárgyalt római pénzek sem alkotnak zárt leletet, úgy az említett temetkezések sem reprezentálják teljeskörűen a szirma-fáskerti római császárkori germán közösséget. Számos adat mellett a fentebb már említett szirmaiak is érzékeltetik azt a tényt, hogy egy 2. században készült érme 4. századi leletekkel datált sírból is előkerülhet (vö.: VIDA 2017, 115, 184. j.; DINNYÉS é. n.).

„A Miskolc környékén feltárt települések leletanyaga kvád és Przeworsk-jellemzőket is hordoz, lehetséges, hogy a két germán kultúrkör viszonylag széles átmeneti zónájával számolhatunk” (SOÓS 2018, 69). A miskolc-szirma-fáskerti lelőhely is ebben a zónában található (SOÓS–TANKÓ 2018, 282, Fig. 1), nagyon közel ahhoz a kereskedelmi úthoz, amelynek észak felé tartó nyomvonalát a Sajó völgyében római terra sigillaták, emailos fibulák (ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2018, 367, 312. kép) és római érmék érzékeltetik (SIMON 2016, 163, Fig. 1). Bár ez a vidék igazi perifériális terület volt akkoriban, déli szomszédságában a szarmata településtömb északi sávjával (LESZIH 1948, 54; K. VÉGH 1971, 98–99), nem kétséges, hogy a térségben a 2. század utolsó évtizedeitől az 5. század elejéig a domináns hatalmi erőt a germán vandálok képviselték.

A Kárpát-medence északkeleti részén a 2. század utolsó harmadában uralkodóvá vált germán népesség temetkezéseinek nem volt jellemző rítusa az éremadás szokása (HULLÁM 2011). Hasonló mondható el a népcsoport Kárpátokon kívüli szállásterületére is. A lengyelországi Szilézia, Kis-Lengyelország és Nyugat-Mazóvia területéről ismeretes Przeworsk-kultúra lelőhelyeiről kb. 17.500 db érme kincsleletből ismeretes, 1.629 db a szórványlelet s mindössze 94 db volt sírmelléklet (CIOŁEK 2008, 157–158). Ehhez hasonló a helyzet ÉK-Magyarország, a Felső-Tisza-vidék és Kelet-Szlovákia hasonló korú lelőhelyein is (TÓTH 1979/1980; ISTVÁNOVITS 2002; KOLNÍKOVÁ 2008; SIMON 2016).

Szűkebb régióinkban, a mai Borsod-Abaúj-Zemplén megye területéről mindösszesen 299 db római érme ismeretes¹⁴ a néhány tucat köztársaság kori és hun kori pénzzel együtt, nem számítva a 19. században elkallódott, mintegy kb. 2.200 darabot számláló megyaszói éremkincset (SIMON 2017). Temetkezésből 4 lelőhelyről mindösszesen 11 római pénzről tudunk. Bükkábrány XI/A lelőhelyen 3 sírban (S:86, S:139, S:218) kora császárkori kibocsátású denár volt (K. TUTKOVICS 2015, 254), Mezőkövesd, Patakrajáró-dűlő 28. sírból Otho érmeje került elő, Szirma-Fáskert D sírból a Constantinus-dinasztia bronzpénze (ld. fentebb), Tiszavalk-Kenderföldek lelőhelyen feltárt temetőben 6 db (1., 3., 9., 16., 17. és 18. sír) 2. századi ezüstérme látott napvilágot. Mivel az említett régió római érméinek többsége esetében nem ismerjük az előkerülés körülményeit, ezzel az adattal óvatosan kell bánnunk (SIMON 2016, a korábbi irodalommal). A szirma-fáskerti D sír 4. századi verete

13 A műszeres kutatásokat koordináló Bakos Gábor adatait e helyen is köszönöm. Az érmék feldolgozását közös tanulmányban tervezzük.

14 Az adatgyűjtés zárása (2015) óta végzett ásatások és az intenzívebbé váló, vagy legalábbis a múzeumi felügyelettel végzett és még feldolgozatlan fémkeresős kutatások révén megismert leletekkel együtt ma már 400-nál is több a római érmék száma. Az utóbbiak természetesen felszíni leletek, régészeti kontextusuk csak a velük együtt talált, hasonló korú emléktárgy feldolgozása után lesz megismerhető.

nemcsak anyaga és kibocsátásának ideje tekintetében tér el a többitől, hanem etnikai környezete is más, hiszen Bükkábrány, Mezőkövesd és Tiszavalk határa inkább már a szarmata településterület északi sávjába sorolható.

A lelőhelyünk közelében lévő császárkori településeken végzett feltárások során is ritkán találtak konkrét régészeti objektumhoz kapcsolható római érmet: Miskolc-Aldi 2 lelőhelyen II. Constantius bronzpénze (SIMON 2016, 153) szinte unikumnak számít. Ezt leszámítva a Miskolc közigazgatási határában talált összes többi római érme – ide számítva az 1933-ban a régi katonai gyakorlótéren földmunkák során előkerült, régészeti kontextusát tekintve ismeretlen és nyilvánvalón nem zárt letnek tartható éremkincset is – szórványnak tekinthető. Valószínűleg ezzel (is) magyarázható az a körülmény, hogy a térség római érméiről említés sem történik Miskolc város történeti monográfiájában (RINGER 1996, 72–73), utalás sincs rájuk a Borsod-Abaúj-Zemplén megye régészetét bemutató állandó kiállításban (RÉVÉSZ 1994), és nem szerepelnek a kutatástörténeti összefoglalásokban (Soós 2019) sem, holott pl. az ináncsi és a Miskolc-Régi katonai gyakorlótéren talált éremleletekről (*Archaeológiai Értesítő* 1870, 100; LESZIH 1943) 150, illetve 77 éve ismeretesek az alapinformációk. Jelen tanulmányunkkal többek között e hiányosságon szeretnénk volna enyhíteni egy keveset.

FORRÁSOK, RÖVIDÍTÉSEK

- BMC MATTINGLY, Harold – CARSON, Robert Andrew Glendinning: *Coins of the Roman Empire in the British Museum*. London, 1923–1963.
- COHEN COHEN, Henry: *Description historique des monnaies frappées sous l'Empire romain I–VIII*. Paris, 1859–1868.
- PICK PICK, Behrendt: *Die antiken Münzen von Dazien und Moesien. Die antiken Münzen Nord-Griechenlands*. Vol I/I. Berlin, 1898.
- RIC MATTINGLY, Harold – SYDENHAM, Edward, A. (eds.): *The Roman Imperial Coinage* Vol. V/I, II. London, 1927, 1933. (reprint: 1968)
- HOM É – A Herman Ottó Múzeum Éremtára, Miskolc
- HOM NA – Herman Ottó Múzeum, Néprajzi Adattár, Miskolc
- HOM RégAd – Herman Ottó Múzeum, Régészeti Adattár, Miskolc
- HOM HTD – Herman Ottó Múzeum, Helytörténeti Dokumentumtár, Miskolc
- MNM É – A Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára, Budapest
- e – előlap
 é. n. – évszám nélkül
 h – hátlap
 ltsz. – leltári szám
- ## IRODALOM
- BIRÓ-SEY Katalin
 1990 Borsod megyei római éremleletek és szórványok. [Römische Münzschatzfunde und Münzstreuungsfunde aus dem Komitat Borsod.] *Folia Archaeologica*, XLI. 61–71.
- CIOŁEK, Renata
 2008 Ein Beitrag zur Funktion Römischer Münzen in der Wielbark- und in der Przeworsk-kultur. In BURSCHE, Aleksander – CIOŁEK, Renata – WOLTERS, Reinhardt (eds.): *Roman Coins outside the Empire. Ways and Phases, Contexts and Function*. (Collection Moneta 82.) Warsaw. 157–169.
- DINNYÉS István
 é. n. *Hun kori denárkincsek az Alföldön. A szarmata területen előkerült, a 2. század 3. harmadában és a 3. század elején záródó denárkincsek időrendi helyzetéről*.
- ELSCHEK, Kristián – GROH, Stefan – KOLNÍKOVÁ, Eva
 2015 Eine neue germanische Siedlung und römisch-germanische ländliche Niederlassung von Stupava-Mást (Westslowakei). *Slovenská Archeológia*, LXIII-1. 63–114.
- FARKAS Edit
 2001 Kereskedelmi kapcsolat Pannonia és a Barbarikum között az 1–2. században. [Commercial Relations between Pannonia and the Barbaricum in the 1st and 2nd Centuries AD.] *Numizmatikai Közlöny*, 100–101. 251–259.
- FISCHER, Svante – LIND, Lennart
 2015 The Coins in the Grave of King Childeric. *Journal of Archaeology and Ancient History*, 14. 3–36.
- HALMAY Béla – LESZIH Andor (szerk.)
 1929 Miskolc. *Magyar Városok Monográfiája*. Budapest.
- HIDEG Ágnes – CSÁKI Tamás
 2019 *Szirma és kastélya*. Miskolc.
- HULLÁM Dénes
 2011 *A Przeworsk-kultúra temetkezései a Kárpát-medence északkeleti részén*. Egyetemi

- diplomamunka. ELTE BTK Régészettudományi Intézet, Budapest.
- ISTVÁNOVITS Eszter
- 2002 Römische Münzen im oberen Theissgebiet. In KUZMOVA, Klára – PIETA, Karol – RAJTÁR, Ján (hrsg.): Zwischen Rom und dem Barbaricum. Festschrift für Titus Kolnik zum 70. Geburtstag. *Communicationes Instituti Archaeologici Nitriensis Academiae Scientiarum Slovaca*, Tomus V. 275–285.
- 2017 Mi a teendő? Gondolatok a műszeres leletfelderítésről. In BÁLINT Marianna – SZENTPÉTERI József (szerk.): *Saulusból Paulus – Fémkeresővel a régészek oldalán*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest – Hajdúböszörmény. 173–176.
- ISTVÁNOVITS Eszter – KULCSÁR Valéria
- 2018 „...aligha állhat nekik bármely csatarend elent.” Egy elfelejtett nép, a szarmaták. A Jósa András Múzeum Kiadványai 74–Monográfiák Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékéről 5. Nyíregyháza – Szeged.
- K. TUTKOVICS Eszter
- 2015 Szarmata temetkezések a bükkábrányi lignitbánya területén. Bükkábrány XI/A lelőhely szarmata sírjai. [Sarmatian Burials in the Lignite Mine of Bükkábrány. Sarmatian Graves at the Archaeological Site of Bükkábrány-Bánya XI/A.] *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, LIV. 221–274.
- KALLI András – TUTKOVICS Eszter
- 2015 Műszeres lelet- és lelőhely-felderítés a bükkábrányi lignitbánya területén. In BÁLINT Marianna – SZENTPÉTERI József (szerk.): *Saulusból Paulus – Fémkeresővel a régészek oldalán*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest – Hajdúböszörmény. 181–192.
- KOLNÍKOVÁ, Eva
- 2008 Die römische Fundmünzen in der Slowakei – Kontext und Funktion. In BURSCHE, Aleksander – CIOŁEK, Renata – WOLTERS, Reinhardt (eds.): *Roman Coins outside the Empire. Ways and Phases, Contexts and Function*. (Collection Moneta 82.) Warsaw. 255–266.
- LESZIH Andor
- 1943 Római pénzleletek Miskolcon és Borsod megyében. *Numizmatikai Közlöny*, XLII. 57.
- 1948 Római pénzleletek Borsod megyében II. *Numizmatikai Közlöny*, XLVI–XLVII. 54.
- 1955 A miskolci Sötétkapu-melletti ásatásoknál napfényre került régipénzek. *A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei*, 2. (1955 december) 28–30.
- NAGY Balázs – FÜKŐH Dániel
- 2013 Az Ács, Öbölkúti-dűlőben feltárt késő római kori telep és temető az éremanyag tükrében. [The late imperial settlement and cemetery excavated in Ács, Öbölkút baulk through its coin assemble] *SPECIMINANOVA*, Pars Prima, XXI–XXII. 119–144.
- PAPP Ferenc – SOMORJAI Lehel – TÓTH Arnold (szerk.)
- 2015 *Miskolc régi térképeken*. Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata, Miskolc.
- RÉVÉSZ László (szerk.)
- 1994 *Mit ránk hagytak a századok...* Vezető a Herman Ottó Múzeum állandó régészeti kiállításához. Herman Ottó Múzeum, Miskolc.
- RINGER Árpád
- 1996 Miskolc földjének története a honfoglalásig. In DOBROSSY István (főszerk.): *Miskolc története I. A kezdetektől 1526-ig*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – Herman Ottó Múzeum, Miskolc. 33–80.
- SIMON László
- 2016 Numismatic Data from the History of Northeastern Hungary during the Roman Imperial Age. *Notae Numismaticae* Tom. XI. (Kraków) 131–165.
- 2017 „Kincs, ami nincs”. Esettanulmány a megyaszói római éremleletről. [„Lost and never Found”. A case Study of a Roman Era Coin find from Megyaszó.] *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, LVI. 9–48.
- SOÓS, Eszter
- 2018 New data on the Post-Chernyakhov horizon. Re-evaluation of an old collection from Miskolc-Szirma-Fáskert (NE-Hungary). In L. NAGY Márton – L. SZŐLŐSI Katalin (szerk.): „Vadrózsából tündérsípöt csináltam” – *Tanulmányok Istvánovits Eszter 60. születésnapjára*. (Jósa András Múzeum Kiadványai 73.) Jósa András Múzeum, Nyíregyháza. 367–380.
- 2019 A császárkori germán Przeworsk kultúra kutatásának legújabb eredményei. [New advances in the research of the germanic Przeworsk culture of the Roman period in Hungary.] *Archaeológiai Értesítő*, 144. 67–95.
- SOÓS, Eszter – TANKÓ, Károly
- 2018 Late Roman Period Quad Settlement at

- Pásztó-Csontfalva. In BORHY, László – DÉVAI, Kata – TANKÓ, Károly (eds.): *Celto – Gallo – Roman. Studies of the MTA-ELTE Research Group for Interdisciplinary Archaeology*. L'Harmattan, Paris. 281–301.
- SÓSKÚTI Kornél
2013 Szórvány fémleletek az Óföldaák-Ürmösön (M43, 9–10. Lelőhely) feltárt késő szarmata településrészletről. [Metal stray finds from the Late Sarmatian settlement part investigated at Óföldaák-Ürmös (Motorway M43, site 9–10).] *A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve*, LV. 499–517.
- 2017 Miért nincs a szarmata telepeken fém? In BÁLINT Marianna – SZENTPÉTERI József (szerk.): *Saulusból Paulus – Fémkeresővel a régészek oldalán*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest – Hajdúböszörmény. 203–221.
- TORBÁGYI Melinda
2007 Páty-Malomdűlő 1997–1999. évi ásatás érméinek értékelése. [Páty-Malomdűlő 1997–1999 – coin finds.] In OTTOMÁNYI Katalin (szerk.): *Régészeti tanulmányok – Studia Comitatusiensia*, 30. 276–299.
- TORBÁGYI Melinda – TÓTH Csaba
2011 Numizmatika. In MÜLLER Róbert (főszerk.): *Régészeti kézikönyv*. Magyar Régész Szövetség, Budapest. 417–435.
- TÓTH Imre
1979–1980 A Kárpátokontúli terület az ókori numizmatika tükrében. [Das Transkarpatengebiet im Spiegel der antiken Numismatik.] *Numizmatikai Közlöny*, 78–79. 130–138.
- VADAY Andrea
1998 Kereskedelmi kapcsolatok a szarmaták és a rómaiak között. In HAVASSY Péter (szerk.): *Jazigok roxolánok, alánok – Szarmaták az Alföldön*. (Gyulai Katalógusok 6.) Erkel Ferenc Múzeum, Gyula. 117–143.
- K. VÉGH Katalin
1971 Szarmatakori leletek a miskolci Herman Ottó Múzeumban. [Sarmatenzeitliche Funde im Herman Ottó Museum von Miskolc.] *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, X. 87–114.
- 1975 Régészeti adatok Észak-Magyarország i.sz. I–IV. századi történetéhez. [Archäologische Beiträge zur Geschichte Nordungarns im I–IV. Jahrhundert n. Z.] *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, XIII–XIV. 65–129.
- 1988 Császárkori telep Miskolc-Szirmán. [Kaiserzeitliche Siedlung in Miskolc-Szirma.] *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, XXVII. 463–499.
- VIDA István
2017 *A markomann-szarmata háború krónikája. Marcus Aurelius Duna-vidéki háborúi a numizmatika tükrében*. Doktori értekezés. ELTE BTK Régészettudományi Intézet Budapest. edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/38453. (Letöltés: 2020.11.04.)
- WERZ, Ulrich
2019 Die Münzreihe von Niederwerth – ein Schatzfund? *Numismatisches Nachrichtenblatt*, 68. 255–261.

**COIN TREASURE OR STRAY FIND?
DATA ON THE HISTORY OF THE ROMAN IMPERIAL SETTLEMENT
OF MISKOLC—SZIRMA-FÁSKERT**

Keywords: Late Roman bronze coins, coin records, instrumental research, stray find coin series

Between 1936 and 1948, 34 pieces of Roman coins were got into the museum in Miskolc from the site, together with other archaeological finds. The coins were registered by Andor Leszih and briefly described in volume 1948 of the “Numizmatikai Közlöny”. The other archaeological finds with the related information about the sites were inventoried by Géza Megay. In the 1950s, the finds of the antiquities archive were re-inventoried, but in the course of this work, the additional data on the circumstances of finding the objects were mostly omitted. In the absence of a specialist, the museum’s numismatic collection was not taken into inventory at that time. In 1977, the management of the museum in Miskolc initiated the identification and processing of antique money in the collection at the Hungarian National Museum. The excellent specialist of the institution, Katalin Sey, took an inventory of the coins into the coin archive of the museum in Budapest and prepared a publication of Roman coins found in the territory of the former Borsod County in an exemplary manner. Unfortunately, much of the original inventory data from Miskolc on the finding circumstances of the Szirma-Fáskert coins were not included either in the inventory book or in the study published in 1990, and most of them were omitted from summaries processing the other finds. In our publication, we re-publish the Roman coins of the site, supplemented with important data found in the old numismatic inventories of the museum in Miskolc. This “new” information also helped to locate the site belonging to the administrative area of Miskolc from 1950 (Fig. 1–2).

László Simon

